

№22/2019

რელიგიურ-საგანმანათლებლო ჟურნალი

# გული გონიერი

„მიგცე შენ გული გონიერი“

III მეფ. 3.12

თბილისი

2019

მთავარი რედაქტორი – თეიმურაზ ბუაძე  
მთავარი რედაქტორის მოადგილე – ირაკლი ორჭონია

## ადრეული ეკლესიის სოციალური მოღვაწეობა და წმინდა მამათა სოციალური სწავლებანი (ისტორიული მიმოხილვა)

ზურაბ ჯაში

გავრცელებული აზრის თანახმად, ადრეული ეკლესია და ეკლესიის მამები ნაკლებ დროს უთმობდნენ ამქვეყნად ადამიანური ცხოვრების სოციალურ საკითხებზე მსჯელობას. მათ მთავარ საფიქრალს წარმოადგენდა, ერთი მხრივ, განყენებული დოგმატური საღვთისმეტყველო თემები, ხოლო, მეორე მხრივ, ადამიანის სულის გადარჩენა და მისი იმქვეყნიური ხვედრი. საქმის ასეთი ვითარება ფრიად სასურველი იქნებოდა სწორედ ქრისტიანობის მტრებისთვის, რომლებიც გლოვობდნენ ქრისტიანობის გავრცელებას და ოცნებობდნენ წარმართული კულტის აღდგენაზე რომის

ოფიციალურ რელიგიად. მაგრამ, მათდა სამწუხაროდ, ისინი იძულებული იყვნენ ელიარებინათ, რომ რეალური ვითარება სრულიად საწინააღმდეგოს მოწმობდა.

ეს შესანიშნავად ჩანს მეოთხე საუკუნის შუა წლებში ქრისტიანობისგან განდგომილი და წარმართობის აღდგენისთვის დაუღალავად მოღვაწე იმპერატორ იულიანეს ეპისტოლეში გალატიის მთავარი ქურუმის არსაკიუსის მიმართ, რომელშიც ის ჩივის წარმართული რელიგიური ინსტიტუტების სუსტ სოციალურ აქტიურობაზე და ქრისტიანობის (მისთვის უღმერთო ათეიზმის) აღზევების მიზეზს სწორედ რომ მისი მიმდევრების („გალილეველების“) გასაოცარი სოციალური მოღვაწეობის შედეგში ხედავს:

„ნუთუ ჩვენ არ უნდა მივხვდეთ, რომ უღმერთობის გავრცელება, უპირველეს ყოვლისა, უნდა უმაღლოდეს იმ კაცთმოყვარეობას, რომელსაც ქრისტიანები იჩენენ უცხოთა მიმართ, იმ პატივისცემას, რომელსაც ისინი ავლენენ მიცვალებულისადმი, და იმ მოჩვენებით მოკრძალებას, რომელსაც ისინი მათ პირად ცხოვრებაში ავლენენ?“<sup>1</sup>

ის აღშფოთებას ვერ მალავს თანამორწმუნეთა გულგრილობის გამო, მაშინ როცა იუდეველნი და, განსაკუთრებით ქრისტიანები, გასაოცარ გულისხმიერებას იჩენენ თვით წარმართთა მიმართ და ეხმარებიან მათ: „ჭეშმარიტად სამარცხვინო იქნება, თუ დავუშვებთ, რომ ჩვენი ხალხი სიღარიბით იტანჯებოდეს მაშინ, როცა იუდეველთა შორის არ არიან გაჭირვებულნი, და თვით უწმინდური გალილეველნი

---

1 ეპისტოლე სრულად შემონახულია სოზომენეს „საეკლესიო ისტორიაში“, თავი XVI.

ზრუნავენ არა მხოლოდ თავიანთ გაჭირვებულ წევრებზე, არამედ ჩვენთანებზეც<sup>2</sup>.

ქვემოთ მოკლედ მიმოვიხილავთ ადრეული ეკლესიის სოციალური მოღვაწეობის ისტორიას, რასაც ამოწმებს იულიანე განდგომილის ზემოთ მოყვანილი სიტყვები. მეორე მხრივ, ვცდებით წარმოვაჩინოთ, რომ ეკლესიის ეს მოღვაწეობა თავის საფუძველს ჰპოვებდა სწორედ რომ მის ყველაზე ამაღლებულ საღვთისმეტყველო ხედვებში, რომლებიც სათავეს წმინდა წერილში იღებს, ხოლო განვრცობილ სისტემურ სახეს წმინდა მამათა ნააზრევში იძენს. ბოლოს, მოკლედ შევეხებით ეკლესიის მამათა სოციალური სწავლებების აქტუალობას თანამედროვე სამყაროში.

ქრისტიანული რწმენის მიერ დასავლეთის ისტორიაში საზოგადოებრივი ღირებულებების სფეროში განხორციელებული რევოლუციის შედეგებს ალბათ ყველაზე მჭევრმეტყველურად აღწერს გამოჩენილი თანამედროვე ბიბლეისტი ბართ ერმანი<sup>3</sup>:

„რომაული სამყაროს და შემდეგ მთელი დასავლეთის დაპყრობით ქრისტიანობას მხოლოდ ვრცელი და შთაგონებით აღსავსე ნაკრები არ შეუქმნია კულტურული არტეფაქტებისა, მან აგრეთვე შეცვალა ადამიანთა მსოფლაღქმა და ცხოვრების არჩევანი. ქრისტიანულმა ტრადიციამ გავლენა მოახდინა თანამედროვე მგრძნობელობაზე,

2 იქვე.

3 მისი აღიარების სიტყვები მით უფრო ფასეულია, რამდენადაც მანაც, იულიანეს მსგავსად, ოდესღაც უარყო ქრისტიანული რწმენა და ის დღეს თავს ათეისტად აცხადებს.

ღირებულებებზე, ეთიკაზე... ქრისტიანობის ტრიუმფამდე რომის იმპერია მეტად მრავალფეროვანი იყო, მისი მაცხოვრებლები იზიარებდნენ გარკვეულ კულტურულ და ეთიკურ შეხედულებებს. თუ შევძლებდით ერთი სიტყვით გამოგვეხატა იმ დროის სოციალური, პოლიტიკური და პიროვნული ეთიკის არსი, ეს იქნებოდა სიტყვა „ბატონობა“. ბატონობის, დომინანტობის კულტურაში ძალაუფლების მქონენი ჩვეულებრივ განამტკიცებენ თავიანთ ნებას სუსტებზე; მმართველნი ბატონობდნენ ქვეშევრდომებზე, პატრონები – კლიენტებზე, მონათმფლობელნი – მონებზე, მამაკაცები – თავიანთ ქალებზე. ეს იდეოლოგია არ იყო უბრალოდ ძალაუფლების ცინიკური საფარველი ან ძალადობის გაცნობიერებული გამოვლინება. ეს იყო საყოველთაოდ მიღებული ათასწლოვანი აზრი, რომელიც ფაქტობრივად ყველას მიერ იყო მიღებული და გაზიარებული, თვით სუსტისა და შევიწროებულის ჩათვლით“<sup>4</sup>.

სწორედ ეს ბატონობის იდეოლოგია შეცვალა ძირფესვიანად ქრისტიანობის გავრცელებამ, რაც მეოთხე საუკუნის ბოლოს რომში იმპერატორ თეოდოსი დიდის მიერ მისი სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადებით დაგვრიგვინდა:

„როდესაც ქრისტიანები მოვიდნენ ძალაუფლებაში, მათმა იდეალებმა გზა მონახეს ხალხის სოციალურ ცხოვრებაში, კერძო ინსტიტუტებსა და სახელმწიფო პოლიტიკაში. თვით იდეა, რომ საზოგადოება უნდა ემსახურებოდეს ღარიბსა და უპოვარს, სნეულსა და შევიწროვებულს, გახ-

---

4 Bart D. Ehrmann, *The Triumph of Christianity: How a Forbidden Religion Swept the World* (NY: Simon&Schuster, 2018), 20-21.

და გამორჩეულად ქრისტიანული საზრუნავი. ქრისტიანობის გაბატონების გარეშე არასოდეს იქნებოდა ინსტიტუციონიზებული ზრუნვა ღარიბებზე, სწეულთა ორგანიზებული სახის ჯანმრთელობის დაცვა. შესაძლოა, მილიონობით ადამიანი ვერასოდეს მისულიყო იმ აზრამდე, რომ საზოგადოება უნდა ემსახურებოდეს უმცირესობას ან ზრუნავდეს გაჭირვებულის კეთილდღეობაზე; სწორედ ესაა ის ღირებულებები, რომლებსაც დასავლეთში უბრალოდ „ადამიანურ“ ფასეულობებს ვუწოდებთ“<sup>5</sup>.

დავიწყეთ იმის განხილვით, თუ როგორ არის ეს სოციალური ღირებულებები გადაჯაჭვული ქრისტიანული რწმენის მთავარ მაცხოვრებელ ჭეშმარიტებასთან. თუკი ქრისტიანობამდე ყველა სახის რელიგიური კულტი ადამიანისგან ღვთისთვის რაიმე სახით მსხვერპლის შეწირვას მოითხოვდა, ქრისტიანობაში პირველად გვხვდება თვით სამყაროს შემოქმედი უზენაესი ღმერთის მიერ ადამიანის გამოსახსნელად საკუთარი თავის მსხვერპლად გაღების რწმენა და ამ მსხვერპლის მორწმუნეთა კრებულის, ეკლესიის საძირკვლად ევქარისტის სახით დადება. შესაბამისად, ეკლესიისა და მისი თითოეული წევრის მისია კაცობრიობის წინაშე იქცევა უფლის მიერ კაცობრიობისადმი სიყვარულით გაღებული მსხვერპლის ქადაგებისა და მიბაძვის მისიად, რასაც მცნებად გვიდებს თვით უფალი იესო ქრისტე: „არავისა აქვს იმაზე დიდი სიყვარული, ვინც სულს დადებს თავისი მეგობრისთვის“ (იოან. 15:13).

ამიტომ უფალი სახარებებში გვაფრთხილებს, თუ როგორ

5 იქვე, 22-23.

მკაცრად განვისჯებით, თუკი მისდამი სიყვარულს გავმიჯნავთ მოყვასისთვის ზრუნვისგან და ამ უკანასკნელს ძალისხმევას დავაკლებთ. ყოველი განსაცდელში მყოფი ადამიანის მიმართ გამოვლენილი ჩვენი საქციელი უშუალოდ აისახება უფალთან ჩვენს ურთიერთობაში: „ჭეშმარიტად გუებნებით თქვენ: რითაც შეეწიეთ ერთს ამ ჩემს მცირე ძმათაგანს, იმით მე შემიწიეთ“ (მათ. 25:40). უფლისთვის მიუღებელია ისეთი მსახურება და მსხვერპლი, რომლებიც არ მოიცავს მოყვასისადმი სიყვარულს: „ხოლო თუ მიგაქვს შესაწირავი საკურთხეველთან და იქ გაიხსენებ, რომ შენი ძმა ძვირს იზრახავს შენთვის, დაუტევე შენი შესაწირავი საკურთხევლის წინ, წადი, ჯერ შემოირიგე შენი ძმა, და მხოლოდ შემდეგ მიდი და შესწირე შესაწირავი“ (მათ. 5:23-24). ასე რომ, უფლისა და მოყვასის სიყვარულის „ამ ორ მცნებაზეა დამოკიდებული მთელი რჯული და წინასწარმეტყველი“ (მათ. 22:40). „თუ ვინმე ამბობს, ღმერთი მიყვარსო, თავისი ძმა კი სძულს — ცრუა, ვინაიდან თუ თავისი ძმა არ უყვარს, რომელსაც ხედავს, როგორღა შეიყვარებს ღმერთს, რომელსაც ვერ ხედავს? და ასეთი მცნება გვაქვს მისგან: ვისაც ღმერთი უყვარს თავისი ძმაც უნდა უყვარდეს“ — გვარიგებს იოანე მოციქული და ღვთისმეტყველი (1 იოან. 4:20-21).

ღვთის რწმენისა და სიყვარულის მოყვასის სიყვარულთან განუყოფელი ერთიანობა ბუნებრივად აისახა საღმრთო ლიტურგიის ლოცვაშიც, როდესაც მრწამსის სიმბოლოს წარმოთქმის წინ გაისმის მოწოდება: „ვიყუარებოდეთ ურთიერთას, რათა ერთობით აღვიარებდეთ მამასა და ძესა და წმინდასა სულსა“. მართალი სარწმუნოების აღიარება შეუძლებელია მოყვასის სიყვარულის გარეშე; მოყვასი არის ყოველი ადამიანი, მათ შორის, ისე უცხო და გარკვეულ

ისტორიულ საფუძვლზე ჩამოყალიბებული მტრობის გამო მიუღებელი, როგორც იყო სამარიელი ისრაელიტისთვის, რომელსაც უფალი მოყვასის სიყვარულის ნიმუშად გვი-სახავს (ლუკ. 10:30-37). როგორც ეკლესია არის ხატი და წინამოსწავება მომავალი ღვთის სასუფეველისა, ასევე ლიტურგიაზე შეკრებილი ქრისტიანი ერის ერთობა სიყვარულში არის ღვთივბოძებული ნიმუში მთელი დანარჩენი კაცობრიობის სიყვარულისთვის, რაც ქმედითად აღსრულდება ეკლესიის ქველმოქმედებით.

ეკლესიის პირველი ისტორიკოსი ევსები კესარიელი (დაახ. 340 წ.) გადმოგვცემს ცნობას მეორე საუკუნეში რომის იმპერიაში ჭირის გავრცელების შესახებ, როცა დასნეულებულთ მათივე ოჯახის წევრები ტოვებდნენ იმის შიშით, რომ მათაც არ გადასდებოდათ სენი. მხოლოდ ქრისტიანები არ იქცეოდნენ ასე: „ასეთ განსაცდელში მხოლოდ ისინი ავლენდნენ თანაგრძნობას და ადამიანობას თავიანთი საქმეებით: მთელი დღის განმავლობაში ზოგი მათგანი გულმოდგინედ აღასრულებდა წესის აგებას და მარხავდა მიცვალებულებს (რადგან უამრავ მათგანს დამმარხავიც არავინ ჰყავდა); სხვები ერთად შემოკრებდნენ მთელი ქალაქიდან შიმშილისგან დაღუპვის პირას მყოფ ხალხს და პურს ურიგებდნენ, ისე რომ, ხმა გაუვარდათ ყველგან და ხალხი ქრისტიანთა ღმერთს განადიდებდა; თვით მათი საქმეებით დარწმუნებულნი აღიარებდნენ, რომ ისინი იყვნენ ჭეშმარიტად მორწმუნენი და ღვთისმოსავნი“<sup>6</sup>.

6 ევსები კესარიელი, *საეკლესიო ისტორია* 9. 8.



ასე ცხადდებოდა ქვეყნიერების წინაშე უფლის მცნების ერთგული ეკლესია: „ეს არის ჩემი მცნება, რათა გიყვარდეთ ერთმანეთი, როგორც მე შეგიყვარეთ თქვენ. არავისა აქვს იმაზე დიდი სიყვარული, ვინც სულს დადებს თავისი მეგობრისთვის. თქვენ ჩემი მეგობრები ხართ, თუ ასრულებთ იმას, რაც გამცნეთ?“ (იოან. 15:12-14).

ამგვარმა ქმედითმა სიყვარულმა ეკლესიაში, მოციქულთა მიერ დიაკონთა ხელდასხმიდან მოყოლებული (საქმ. 6:3-4), იმდენად ძლიერი ინსტიტუციური სახე მიიღო, რომ მოგვიანებით ეკლესიის წინამძღვარ ეპისკოპოსთ „უპოვართა მოყვარულთ“ (ბერძ. ფილოპტოხოს) უწოდებდნენ<sup>7</sup>. ადრეული ხანის ერთ-ერთ საეკლესიო წყაროში ალექსანდრიის პაპსა და მთავარეპისკოპოს წმინდა კირილე ალექსანდრიელს მიეწერება სიტყვები ეპისკოპოსის უპირატესი სულიერი ნიჭის შესახებ: „ეპისკოპოსისთვის წინასწარმეტყველური ხედვების ნიჭი უსარგებლოა, თუ გაჭირვებულთ არ შეეწევა“<sup>8</sup>. ეპისკოპოსთა მხრიდან ასეთი უპირატესობის მინიჭება ქველმოქმედებისათვის თვით ლიტურგიკულ მსახურებასთან მიმართებით, სანიმუშოდ წარმოჩნდება წმინდა კირილე იერუსალიმელის ცხოვრებაში. ადრეული ხანის ეკლესიის ისტორიკოსები მისი ღვაწლის შესახებ საინტერესო ცნობებს გვაწვდიან. სოძომენე (დაახ. 450 წ.) გვიამბობს: „როდესაც შიმშილობა ჩამოვარდა იერუსალიმში და მის მხარეებში,

---

7 იხ. Peter Brown, *Poverty and Leadership in the Later Roman Empire: The Menahem Stern Jerusalem Lectures* (Hanover and London: University Press of New England, 2002), 1-45.

8 კიოხვა-პასუხი S28, W. E. Crum, *Der Papyruscodex saec. vi-vii der Phillippsbibliothek in Cheltenham*, Schriften der Wissenschaftlichen Gesellschaft in Strassburg 18 (Strassburg: K.J. Trübner, 1915), pp. 9.15 – 61.

ეპისკოპოსს მიმართა გაჭირვებაში მყოფმა ხალხმა, რომელთაც არ იცოდნენ, საიდან მოეპოვებინათ საარსებო პური. რადგან მათ დასახმარებლად თანხა არ ჰქონდა, მან (წმინდა კირილემ) გაყიდა საგანძური და წმინდა კრეტსაბმელი. აქედან გაჩნდა გადმოცემა, რომ ერთმა კაცმა იცნო თავისი შეწირულობა საკურთხეველისთვის, რომელიც ვიღაც ქალს ემოსა. როდესაც გამოიკვლია, თუ საიდან ჰქონდა იგი, აღმოაჩინა, რომ ვაჭარს მიეყიდა მისთვის, ხოლო ვაჭრისთვის – ეპისკოპოსს“<sup>9</sup>.

იგივე ისტორიკოსი გვიამბობს წმინდა ეფრემ ასურის შესახებაც, კერძოდ, თუ როგორ შეწყვიტა მან განდევილური ცხოვრების ღვაწლი ქალაქის ღარიბი მოსახლეობის დასახმარებლად და მათ მოემსახურა: „ადგილობრივი მკვიდრნი ყვებიან მის მიერ ჩადენილი მრავალი საქმის შესახებ, მაგრამ, ვფიქრობ, უფრო ღირსსახსოვარი არის მის გარდაცვალებამდე არცთუ დიდი ხნით ადრე აღსრულებული ღვაწლი, და მას აღვწერ. როდესაც შიმშილობა დაატყდა ქალაქ ედესას, მან დატოვა თავისი საცხოვრებელი ადგილი, სადაც ის ფილოსოფოსობდა და გაკიცხა მდიდრები, უგულვებელმყოფელნი მოშიშნულე თანამემამულეთა, მაშინ როცა ისინი თავიანთ სიმდიდრეს გულმოდგინედ ინახავდნენ, ყოველგვარ სიმდიდრესა და თვით სხეულზე უფრო პატივმისაგებელი სულის საზიანოდ და სასჯელად. ეს მან თავისი ფილოსოფოსობით წარმოაჩინა. ვინც მოწყალებას არ გაიღებდა, საქმით ამხელდა. მათ, ვინც პატივს სცემდა ამ კაცს და მის სწავლებებს, მიუგეს: „ჩვენ არ ვზრუნავთ საკუთარ

9 სოძომენე, *საეკლესიო ისტორია* IV, 25.

ქონებაზე, მაგრამ არ ვიცით, ვის მივანდოთ ეს საქმე, რადგან თითქმის აღარავინ იღვწის სასარგებლო საქმისათვის და ყველა თაღლითობს“. მან ჰკითხა: „ჩემზე რას ფიქრობთ?“ როდესაც ყველამ ერთად აღიარა, რომ მას სანდო, მეტად სათნო და კეთილ კაცად მიიჩნევდნენ, თქვა: „ამრიგად, თქვენ გამო ნებაყოფლობით გადავდებ თავს ამ საქმისთვის“. მათგან ვერცხლის მიღების შემდეგ დაახლოებით სამასი საწოლი დადგა საჯარო თავშესაფარში. უვლიდა შიმშილობისგან დასნეულებულთ, უცხოთ, ღებულობდა საზრდოს ნაკლებობის გამო სოფლებიდან ჩამოსულებს. შიმშილობის შეწყვეტის შემდეგ კი უკან, თავის სამოღვაწეო ადგილას დაბრუნდა, იქ, სადაც მანამდე ცხოვრობდა“<sup>10</sup>.

განსხვავებული ეროვნებისა და რელიგიური მრწამსის მქონე ადამიანების მიმართ სიყვარულის საოცარ მაგალითს აჩვენებს ქალაქ ამიდას ეპისკოსი წმინდა აკაკი († 425 წ.): „იმხანად ამიდას ეპისკოპოსმა აკაკიმ ყველას დასანახად ჩაიდინა ერთი კეთილი საქმე. რომაელ სარდლებს არაფრის დიდებით არ სურდათ აზაზენის დარბევისას აყვანილი სპარსელი ტყვეების სპარსელთა მეფისათვის გადაცემა, ტყვეები კი შიმშილით იხოცებოდნენ. მათი რაოდენობა დაახლოებით ხუთი ათასი იყო და ეს ძალიან აწუხებდა სპარსელთა მეფეს. აკაკიმ გულთან მიიტანა ეს ამბავი. მან შემოიკრიბა სასულიერო პირები და უთხრა: „კაცნო, ჩვენს ღმერთს არ სჭირდება არც ფეშხუმი და არც ბარძიმი, რადგან არც ჭამს, არც სვამს და არც არაფერი აკლია. ამ დროს კი ეკლესიას უამრავი ოქროს და ვერცხლის ჭურჭელი აქვს

---

10 *ქვე*, III, 16.

დაგროვილი მისი კეთილმოსურნეების შემოწირულობით. ჩვენ გვმართებს, მათი მეშვეობით გამოვისყიდოთ ეს ტყვე-ები ჯარისკაცებისგან და დავაპუროთ“. ეს და სხვა ბევრი რამ ამის მსგავსი თქვა, შემდეგ ჭურჭელი გადაადნო, ტყვეები ჯარისკაცებისგან გამოისყიდა, დააპურა, საგზალი მისცა და თავიანთ მეფესთან გაუშვა“<sup>11</sup>.

წმინდა იოანე ოქროპირი თავის საღვთისმეტყველო ხედვაში ნათლად აყალიბებს სახარების სულზე დაფუძნებულ პრიორიტეტებს საეკლესიო ცხოვრებისთვის, რაც მან საქმითაც აჩვენა კონსტანტინოპოლის საყდარზე მღვდელთმთავრობისას: „რა სარგებელია იმაში, რომ ქრისტეს ტრაპეზი ოქროს ლარნაკებით არის დამძიმებული, მაშინ როცა თვითონ ის შიმშილით კვდება? დაიწყე მშიერის დაპურებით და, რაც დარჩება, იმით შეამკე საკურთხეველი. შენ გაქვს ოქროს ბარძიმი და ერთ ჭიქა წყალს გასცემ? რა სარგებელი აქვს ქრისტეს ტრაპეზს ოქრომკედის გადასაფარებელისგან, თუ გაჭირვებულს არ შემოსავ? ამით რას მოიპოვებ? მითხარი, თუ ხედავ, რომ ქრისტეს საზრდო არ აქვს და მას საკურთხევლის ძვირფასი ფარჩებით დაფარულს მიატოვებ, მას ეს ეამება? არ განარისხებს ეს უფალს? ან თუ ხედავ ქრისტეს ძონძებში შემოსილს, სიცვიით გაყინულს, ხოლო შენ მას მოსასხამს კი არ აძლევ, არამედ ოქროს სვეტებს აღმართავ ეკლესიაში და ამბობ, რომ ეს მის პატივსაცემად გააკეთე, ნუთუ ეს არ არის მისი დაცინვა, შეურაცხყოფა და შეურაცხყოფაზე მეტიც? არ ფიქრობ, რომ ასე ექცევი ქრისტეს, როცა ის მოდის შენთან, როგორც ვინმე ყარიბი, უსახლკარო

11 სოკრატე სქოლასტიკოსი, საეკლესიო ისტორია, VII, 21.

და შენ კი არ უმასპინძლდები მას, არამედ დამუშავებული ქვით ამკობ მისი ტაძრის კედლებსა და სვეტის თავებს, ლამპრებს კი ვერცხლის ჯაჭვებით ამაგრებ? შენ არ გინდა დაინახო, რომ უფალი ჯაჭვით შეკრულია საპატიმროში. ამას იმიტომ კი არ გეუბნები, რომ არ გამოიჩინო გულუხვობა ამ საქმისთვის, არამედ იმიტომ, რომ ამას თან უნდა სდევდეს ან, უფრო სწორად, წინ უსწრებდეს შენი ქველმოქმედება. ბრალად ის კი არ შეირაცხება, თუ ვინმე პირველ მათგანს ვერ გააკეთებს, არამედ ის, რომ უგულებელყოფს მეორეს; ამისთვის დაემუქრება მას გენა და ცეცხლი და დემონებთან თანაზიარება. ამიტომ, როცა ეკლესიას ამკობ, არ დაივიწყო განსაცდელში მყოფი შენი ძმა, რადგან ეს ტაძარი (ადამიანი) იმ ქვის ტაძარზე გაცილებით ძვირფასია“<sup>12</sup>.

საეპისკოპოსო საყდრის გარდა სოციალური მსახურება განსაკუთრებით განვითარდა მონასტრებში. მომდევნო თაობებისთვის სამაგალითო შეიქმნა წმინდა ბასილი დიდის მიერ დაარსებული სამონასტრო კომპლექსი, რომლის კარგად განვითარებული ინფრასტრუქტურა უზრუნველყოფდა სოციალურად დაუცველი მოსახლეობის მატერიალურ და სამედიცინო დახმარებას მეოთხე საუკუნის რომის იმპერიაში არსებული შესაძლებლობების ფარგლებში. ამ თვალსაზრისით აღნიშვნის ღირსია მეთერთმეტე საუკუნის საქართველოში დავით აღმაშენებლის მიერ გელათის მონასტერში (აკადემიასთან ერთად) საქველმოქმედო ინსტიტუტის, „ქსენონის“, დაარსება, რაც საქართველოს ეკლესიის მიერ საყოველთაო საეკლესიო სოციალური სწავლებებისა

---

12 წმ. იოანე ოქროპირი, *მათეს სახარების განმარტებები* 65.

და ინსტიტუტების ერთგულ მიდევნებაზე მეტყველებს.

უფრო ფართო გაგებით, ეკლესიის მამათა ღვთისმეტყველებამ საფუძველი ჩაუყარა იმას, რაც დღეს ადამიანის უფლებების კონცეფციის სახელით არის ცნობილი, თუნდაც ეს უკანასკნელი სრულად ვერ ავითარებდეს მის ქრისტიანულ საწყისებს. ეკლესიის მამათა სოციალური სწავლებების არსი თვალსაჩინო კონტრასტს ქმნიდა იმ საზოგადოების ფონზე, რომლის ინსტიტუტებიც რადიკალურად საპირისპირო ხასიათს ატარებდა. მონათმფლობელობის, როგორც ინსტიტუტის, კრიტიკა დასავლეთის ისტორიაში პირველად გვხვდება წმინდა გრიგოლ ნოსელის ქადაგებაში<sup>13</sup>, რომელიც უმკაცრესი სიტყვებით მიმართავს მის თანამემამულე მონათმფლობელთ: „შენ უსჯი მონობას ადამიანს, ვისი ბუნებაც თავისუფალი და დამოუკიდებელია, ამით კი აკანონებ ღვთის წინააღმდეგობას და აბათილებ მის მიერ დადგენილ ბუნებრივ კანონს. შენ მონობის უღელს ადებ მას, ვინც დედამიწის მეუფედ იქნა დადგენილი და ვინც ყოველივეს მბრძანებლად განაწესა შემოქმედმა, ასე კი თითქოს განზრახ უტევ და ებრძვი ღვთის მცნებას. რა ფასს დაადებ გონიერ არსებას? რამდენ ობოლს<sup>14</sup> გადაიხდი სამართლიან საფასურად ღვთის ხატებისათვის? რამდენ სტატერად გაყიდე ღვთის მიერ საგანგებოდ „შექერწილი“ ბუნება? ღმერთმა თქვა: „შევქმნათ ადამიანი ჩვენს ხატად და მსგავსად“<sup>15</sup>.

13 ასე აფასებს მას თანამედროვე ისტორიკოსი კაილ ჰარპერი (Kyle Harper, „Christianity and the Roots of Human Dignity in Late Antiquity,” in *Christianity and Freedom*, vol I: *Historical Perspectives*, ed. by T. Shah, A. Hertzke (Cambridge University Press, 2016): 123-48).

14 ფულის ერთეული რომის იმპერიაში.

15 წმ. გრიგოლ ნოსელი, *ქადაგება ეკლესიასტეზე*, 7-8.

ხოლო წმინდა გრიგოლ ღვთისმეტყველი პიროვნების თავისუფლებისა და ადამიანთა თანასწორობის, ასევე მის ბუნებრივ გარემოსთან ჰარმონიული თანაცხოვრების უნივერსალურ ხედვას აყალიბებს, როგორც ღვთის დასაბამიერ განზრახვას მისი ქმნილების შესახებ: „მივბაძოთ უზენაეს კანონს ღვთისას, რომელიც წვიმას მოუვლენს მართალსაც და ცოდვილსაც, და ყველას თანასწორად ამოუყვანს მშეს. მან უშორეს მიწამდე აავსო წყაროები, მდინარეები და ტყეები ყველა სახის ცხოველით, ჰაერი – ფრინველებით, წყალი – წყალქვეშა სიცოცხლით. სიცოცხლის პირველი აღძვრანი უშურველად მიანიჭა ყველას, არც მბრძანებლობას დაუმორჩილა, არც კანონით შემოფარგლა, არც საზღვრებით გამიჯნა... ბუნების თანასწორ პატივს საბოძვრის თანასწორი გაზიარებით მიაგო პატივი და თავისი მადლის სიუხვე წარმოაჩინა. მაგრამ ადამიანებმა დაიწყეს ოქროს, ვერცხლის, სამოსელისთვის ნიჟარების, უსარგებლო ბრჭყვიალა ქვებისა და სხვა მსგავსთა მოგროვება, რაც ომის, ამბოხის, ტირანიის საბაბი გახდა; უგუნურებამ კი განსაცდელში ჩავარდნილი თანამოძმეთათვის წყალობის გაღების სურვილი დაახშო და ზოგჯერ მოჭარბებული ქონების შემთხვევაშიც კი არ გასცემენ, ზოგჯერ ლუკმასაც კი არ აწვდიან მოყვასს. ოჰ, გონების სიბნელე! ოჰ, სიბრიყვე! – სხვა თუ არაფერი, ეს მაინც უნდა გავიაზროთ, რომ სიღარიბე და სიმდიდრე, თავისუფლება და მონობა და ა. შ. მოგვიანებით შემოიჭრა ბოროტად ადამიანთა მოდგმაში, როგორც საზოგადო რამ სენი; დასაბამში შემოქმედმა ადამიანს მისცა თავისუფლება და თვითუფლებრიობა, მხოლოდ მცნების კანონით და სამოთხის სიამით დააკავა. ერთი ადამიანის თესლის მეშვეობით იგივე ჰქონდა განზრახული და მინიჭებული

ადამიანთა დანარჩენი მოდგმისათვისაც. ნამდვილი თავისუფლება და სიმდიდრე იყო მხოლოდ ამ მცნების დაცვა, ხოლო ნამდვილი სიღარიბე და მონობა – მისი დარღვევა<sup>16</sup>. ამიტომ წმინდა მამა მოგვიწოდებს: „შეხედე დასაბამიერ თანასწორობას კანონის წინაშე და არა შემდგომ დაყოფას; არა მბრძანებელ ადამიანთა კანონს, არამედ შემოქმედისას. რამდენადაც ძალგვიცს, დავეხმაროთ ბუნებას, პატივი ვცეთ თავისუფლებას, კრძალვით მოვეპყრათ საკუთარ თავს, დავფაროთ ჩვენი მოდგმის უპატიობა, შევეწიოთ სნეულს, ნუგეში ვცეთ გაჭირვებულს“<sup>17</sup>.

თანასწორობის ამ კანონის განხორციელება განღმრთობის გზაზე მდგომი ქრისტიანის ყოვლისმომცველი სიყვარულით აღსავსე გულით (რაც მთელ ბუნებაზე ვრცელდება და თვით დაცემულ ანგელოზებზეც), ნათლადაა აღწერილი წმინდა ისააკ ასურის სიტყვებში: „რა არის მოწყალე გული? იგი სიყვარულითაა ანთებული ყოველი ქმნილების მიმართ – ადამიანების, ფრინველების, მხეცების, დემონების... ვისაც ასეთი გული აქვს, მას არ ძალუძს იხილოს ან გაიხსენოს ქმნილება ისე, რომ თვალები არ აევისოს უსაზღვრო თანაგრძნობის ცრემლით; ეს არის გული, რომელიც დარბილებულია და ვეღარ უძლებს ხილვას ან მოსმენას სხვისი ქმნილების განსაცდელისა, თუნდაც უმცირესი ტკივილისა. ამიტომ ასეთი ადამიანი არასოდეს წყვეტს ლოცვას ცხოველებისთვის, ჭეშმარიტების მტრებისათვის, მისთვის ბოროტების მსურველთათვის, რათა დაცული იყვნენ ისინიც და განიწმინდონ. ის ლოცულობს

16 წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველი, *სიტყვა*, 14. 25.

17 *იქვე*, 14. 26.



ქვეწარმავლებისთვისაც კი ისეთი უსასრულო სიბრალულით აღვსილი, როგორც შეიძლება სუფევდეს ღმერთს შეერთებული ადამიანის გულში“<sup>18</sup>.

იმ ისტორიულმა ფაქტმა, რომ ქრისტიანული ეკლესია წარმოიშვა და პირველი სამი საუკუნის განმავლობაში განიცდოდა იმ სახელმწიფოში, რომელიც მისი სარწმუნოებრივი პრინციპებისადმი მტრულად იყო განწყობილი, სამუდამოდ განსაზღვრა ეკლესიის სახელმწიფოსგან დამოუკიდებელი ეთოსი. მაგრამ ეს ეთოსი უკვე სათავეშივე იყო მისივე ღვთისმეტყველებით ნაკარნახევი. ანტიკური სამყარო არ მიჯნავდა სახელმწიფოსა და რელიგიურ ინსტიტუციებს: რომის იმპერატორი, ამავე დროს, უმაღლესი ქურუმის ტიტულსაც (*pontifex maximus*) ატარებდა.

ამ მხრივ გარკვეულწილად განსხვავებული იყო იუდაური ხედვა, როდესაც წმინდა წერილი ერთმანეთისგან განასხვავებდა „ღვთის საქმეებსა“ და „მეფის საქმეებს“ (1 ნეშტ. 26:32). ისრაელის ტომები დაყოფილი იყო ამ დაყოფის შესატყვის მსახურებათა მიხედვით „იუდა – ყველა სამეფო საქმისათვის, ხოლო ლევიანნი – ღვთის წინაშე მსახურებისთვის“ (2 ნეშტ. 19:11). მაგრამ მთლიანობაში ძველი აღთქმის პერიოდში სახელმწიფო იყო თეოკრატიული ბუნებისა, რის აღდგენასაც ცდილობდნენ ქრისტეს მიწიერი მოღვაწეობის დროს რომაელთა ბატონობის უღლის ქვეშ მცხოვრები იუდეველი მემბოხენი. ამის საწინააღმდეგოდ ქრისტე გადმოცემს მოძღვრებას, რომელიც არ ცნობს მიწიერ თეოკრატიულ მმართველობას. მასთან შეკითხვით მოსულ იუდეველებს, მართებდათ თუ არა კეისრისთვის გა-

---

18 წმ. ისააკ ასური, სიტყვა 48.

დასახადების გადახდა, ის პასუხობს: „მიეცით კესრისა კეისარს და ღვთისა ღმერთს“ (მათ. 22:21).

უფალი ერთმანეთისგან მიჯნავს საერო და საღვთო ხელისუფლებას, რადგან ღვთის ხელისუფლებისადმი დამორჩილება არის ნებაყოფლობითი რწმენის აქტი. ამის საპირისპიროდ, საერო ხელისუფლებისადმი ლოიალობა მიიღწევა ადამიანის კონკრეტული სახელმწიფოს მოქალაქედ ნატურალიზაციის შედეგად, რაც მას ავალდებულებს, მისი პირადი რწმენის მიუხედავად, ამ სახელმწიფოს კანონებისა და ხელისუფლებისადმი მორჩილებას. აქედან გამომდინარე, ადრეული ეკლესია აღიარებდა სახელმწიფოს ნეიტრალურობას რელიგიურ საკითხებში და მის ვალდებულებას, დაეცვა რელიგიის თავისუფალი გამოხატვა, როგორც ეს ჩამოყალიბებულია პირველად ისტორიაში ტერტულიანეს მიერ:

„დაე, ზოგმა თაყვანი სცეს ღმერთს, სხვამ – იუპიტერს; დაე, ერთმა აღაპყროს ხელნი ზეცისკენ, მეორემ – ფიდეს საკურთხევლისკენ; დაე, ერთმა – თუ წარმოვიდგენთ – ითვალოს ღრუბლები ცაში ლოცვისას, მეორემ – ჭერის ფიცრები; დაე, ერთმი მიუძღვნას სული თავის ღმერთს, მეორემ – თხას. დაფიქრდი, უღმერთობის ბრალდების მიზეზი არ გახდეს, რომ გავაუქმეთ რწმენის თავისუფლება, ავუკრძალოთ ადამიანს ღმერთის არჩევა, მე ვერ ვსცე თაყვანი მას, ვისაც მინდა და იძულებული ვიყო მას ვეთაყვანო, ვისაც არ მსურს. არავინ, არც ადამიანი, შეიწყნარებს ასეთ ნაძალადევ თაყვანისცემას“<sup>19</sup>.

19 ტერტულიანე, აპოლოგია 24.5.

მოგვიანებით, კონსტანტინე დიდის მიერ ეკლესიის სა-  
ხელმწიფოსთან უპრეცედენტო დაახლოებისას, რასაც შემ-  
დეგ თეოდოსი დიდის მიერ ქრისტიანობის სახელმწიფო  
რელიგიად გამოცხადება მოჰყვა, წმინდა ათანასე დიდი  
ადასტურებს ამავე საღვთისმეტყველო მიდგომას რწმენის  
საკითხებში ხელისუფლების ძალადობრივი ჩარევის დაგ-  
მობისას:

„ამ სახით მხოლოდ ეშმაკი უტევს ეკლესიას და კარს  
უმტვრევს ნაჯახებით და ჩაქუჩებით, რადგან ჭეშმარიტება  
არ არის მის მხარეს. მაგრამ ჩვენი მხსნელი არის ასეთი  
გულკეთილი, რომ ასწავლის: „თუ ვინმეს სურს, მომყვეს“, და  
„ვისაც სურს, გახდეს ჩემი მოწაფე“ (მათ. 16:24). და ყოველ  
მათგანთან მისვლისას ის არ აძალებს, არამედ რეკავს კარზე  
და ამბობს: „გამიღე კარი, დაო“ (ქება ქებათა 5:2). როდესაც  
გაუღებენ, ის შედის, მაგრამ თუ დააყოვნებენ და არ გაუღებენ,  
ტოვებს მათ. რამეთუ ჭეშმარიტება არ იქადაგება მახვილითა  
და მშვილდით, არც ჯარისკაცების დახმარებით, არამედ  
დარწმუნებითა და რჩევის მიცემით“<sup>20</sup>.

ამიტომ ეკლესიისთვის საერო ხელისუფლება, მისი სა-  
რწმუნეობრივი ბუნების მიუხედავად, აღიარებული იყო  
ღვთისგან დადგენილად, რამდენადაც ზოგადად სახე-  
ლმწიფო წესრიგი ადამიანის ამქვეყნიურ ცოდვითდაცემულ  
მდგომარეობაში ემსახურება ადამიანთა მშვიდობიან თა-  
ნაცხოვრებას. პავლე მოციქულის მიხედვით: „დაე, ყო-  
ველი სული უზენაეს ხელმწიფებას დაემორჩილოს, რად-

---

20 წმ. ათანასე დიდი, *არიანელთა ისტორია* 33.3.

განაც არ არსებობს ხელმწიფება თუ არა ღვთისაგან; ყოველი ხელმწიფება ღვთის მიერ დადგენილია“ (რომ. 13:1). მოციქულისთვის სახელმწიფოს სადამსჯელო კანონ-მდებლობა და ღონისძიებები ემსახურება ბოროტების აღმოფხვრას საზოგადოებაში: „ვინაიდან მთავარნი კეთილის მოქმედთათვის კი არა, ბოროტმოქმედთათვის არიან საშიშნი“ (რომ. 13:3).

წმინდა ისიდორე პელუსიელი ყურადღებას ამახვილებს იმაზე, რომ პავლე აქ იყენებს არა ტერმინ „ხელისუფალს“, რაც აღნიშნავდა მმართველ პირს, არამედ ტერმინ „ხელისუფლებას“, რაც აღნიშნავს ზოგადად მართვის საზოგადოებრივ ინსტიტუტს: "პავლე მოციქულს არ უთქვამს: არ არის ხელისუფალი, რომელიც არ იყოს ღვთისგან, არამედ მსჯელობდა თვითონ ხელისუფლებაზე, როგორც ასეთზე"<sup>21</sup>. ეს მნიშვნელოვანი განსახვავება მეტყველებს იმაზე, რომ პავლესთვის, ისევე როგორც ზოგადად ეკლესიური სწავლებით, ნებისმიერი კონკრეტული ხელისუფალი ღვთისგან დადგენილად არ მიიჩნევა. რადგან „თუ რომელიმე ბოროტმოქმედი უკანონოდ ხელში ჩაიგდებს ძალაუფლებას, არ ვამტკიცებთ, რომ ის ღვთისგან დადგენილია"<sup>22</sup>.

ამიტომ საერო და სასულიერო ხელისუფლების გამიჯვნასთან ერთად ეკლესია იდგა საერო ხელისუფლების ბოროტად გამოყენებისა და კორუმპირებული სახელმწიფო ინსტიტუტების მიერ ჩაგრულის დაცვის სადარაჯოზე, როგორც ეს ჩანს იმავე წმინდა მამა ისიდორეს მიმოწერიდან მისი ქალაქის ხელისუფლისადმი:

21 წმ. ისიდორე პელუსიელი, *ეპისტოლეები* II, 6.

22 იქვე.

„მოქალაქეებმა მოიტანეს სია, რომელიც ჯერ კიდევ ქალაქში შემოსვლამდე მიაკარი ეკლესიის კედელზე. ეს ფურცელი ყველას ართმევს უფლებას, ეკლესიაში ჰპოვოს თავშესაფარი. ეს არა მხოლოდ სისასტიკის ნიშანია, არამედ ეჭვს აღძრავს შენი ღვთისმოსაობის მიმართ... კი მაგრამ, როგორ უნდა დაამყარო სამართლიანობა? როგორ იხსნი უსამართლობის მსხვერპლს, რომელიც, ამაქვეყნის ძლიერთა სათამაშოდ რომ არ იქცეს მისი უფლების დამცველი მოსამართლის არარსებობისას, თავს აფარებს ხელშეუხებელ ტაძარს? ამის საბაბია საყოველთაოდ გავრცელებული აზრი კორუმპირებული სასამართლოს შესახებ. თუკი შემოიტან სასტიკეს, კორუფცია კიდევ უფრო აყვავდება“<sup>23</sup>.

ასე რომ, ეკლესიის წარმოდგენა ძალაუფლებაზე საფუძველშივე ეწინააღმდეგებოდა სახელმწიფოს მმართველის მიერ მისი მართვის ქვეშ მყოფთა ჩაგვრას, როგორც ეს ჩანს უფლის სიტყვებიდან: „თქვენ იცით, რომ ისინი, ვინც ხალხების მთავრებად არიან მიჩნეულნი, ბატონობენ მათზე და მათი დიდებულნი ხელმწიფებენ მათზე. მაგრამ თქვენ შორის ასე ნუ იქნება, არამედ, ვისაც თქვენს შორის დიდობა სურს, ის თქვენი მსახური იყოს; ვისაც თქვენ შორის პირველობა სურს, ის იყოს ყველას მონა. რადგან ძე კაცისა არ მოსულა იმისათვის, რომ მას ემსახურონ, არამედ იმისათვის, რომ თავად ემსახუროს და მისცეს თავისი სული მრავალთა გამოსასყიდად“ (მარკ. 10:42-3).

---

23 წმ. ისიდორე პელუსიელი, *ეპისტოლეები* I, 174.

ადრეული ეკლესიის დოგმატი წმინდა სამების შესახებ წინააღმდეგობაში მოდიოდა ადრეული ეკლესიის ხანაში გაბატონებულ მონარქიულ წარმოდგენებთან, რის საფუძველზეც თვით საღვთო მონარქიის, ანუ ერთსაწყისიანობის სრულიად განსხვავებული ღვთისმეტყველება ჩამოყალიბდა ეკლესიისა და სახელმწიფოს ერთმანეთთან დაახლოების ყველაზე გადამყვეტ მომენტში, კერძოდ, მეოთხე საუკუნეში. წმინდა გრიგოლ ღვთისმეტყველი გვთავაზობს თავისი მნიშვნელობით რევოლუციური ხასიათის ცვლილების შეტანას ღვთაებრივი ერთსაწყისიანობის შესახებ მოძღვრებაში, რომელიც საფუძვლად ედო იმ დროის პლატონურ პოლიტიკურ თეოლოგიას. წმინდა მამა იწონებს „არა მონარქიას, რომელიც შემოსაზღვრულია ერთი პიროვნებით, არამედ ისეთს, რომელიც შედგება ბუნების თანასწორობისა და ნების ერთსულოვნებისაგან, მოძრაობის იგივეობისა და შეთანხმებულობისაგან იმ ერთობის მიმართულებით, საიდანაც ის წარმოიშვება“<sup>24</sup>. იქვე დასძენს წმინდა გრიგოლი, რომ „ეს შეუძლებელია შექმნილი ბუნებისთვის, ისე რომ რიცხვობრივმა განსხვავებამ (ინდივიდებს შორის) არ გამოიწვიოს არსის დანაწევრება“<sup>25</sup>. ღვთისმეტყველისთვის ძალაუფლების პარადიგმას წარმოადგენს თვით წმინდა სამება, რომელიც არ შემოიფარგლება ერთი პიროვნებით – მამა ღმერთით – არამედ ჩვენ წინაშეა სამი პიროვნების ბუნებითი თანასწორობა, მათ ნებელობათა ჰარმონიული შეთანხმება,

24 წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველი, *სიტყვა* 29.2.

25 *იქვე*.

რაც არის სიყვარული. ასეთი ზნეობრივად აღმატებული ნიმუშის დასახვით გრიგოლი წერტილს უსვამს სახელმწიფო ძალაუფლების გაღმერთებას: სახელმწიფო, როგორც ადამიანური ინსტიტუტი, ვერასოდეს შეძლებს ღვთაებრივი რეალობის არეკვლას თავის თავში და, შესაბამისად, სულიერი ლეგიტიმაციის მოპოვებას. მას მხოლოდ ამქვეყნად დროებითი კანონიერი წესრიგის დამყარების ფუნქცია აქვს, რაც ღვთის სასუფეველის დადგომისას დასრულდება.

და მიუხედავად ასეთი გამოკვეთილი ყოვლისმომცველი სოციალური თანასწორობების იდეების შემცველი რწმენისა, არც მოციქულები და არც ეკლესიის მამები არ გამხდარან რომის იმპერიაში რაიმე სახის კომუნისტური რევოლუციის იდეოლოგები. მეორე მხრივ, არც პიროვნული თავისუფლების უპირობო ქადაგებას მიუყვანია ისინი ლიბერალიზმამდე როგორც ეს თანამედროვე სამყაროშია გაგებული. მართალია, ქრისტიანულ საიმპერიო კანონმდებლობაში აისახა გარკვეული ჰუმანური იდეალები, მაგრამ საბოლოო ჯამში, ბევრი არაფერი შეცვლილა. სახარებისეულ რწმენას ქრისტიანები „მიჰყავდა იქითკენ, რომ გამოწვევის წინაშე დაეყენებინათ მათი საზოგადოების ზოგიერთი შეხედულებადა პრაქტიკა, მაგრამ ისინი არ ცხოვრობდნენ განცალკევებულ ქალაქში, არ საუბრობდნენ სხვა ენაზე და არ მისდევდნენ სხვა ჩვეულებებს“<sup>26</sup>. ეს არის ქრისტიანული ცხოვრების პარადოქსი, როგორც მას ახასიათებს სავარაუდოდ მეორე საუკუნის უცნობი ავტორის „ეპისტოლე

---

26 Gillian Clark, *Christianity and Roman Society* (Cambridge: Cambridge University Press, 1991), 4.

დიოგენეტესადმი“, როდესაც ქრისტიანები „ემორჩილებიან შექმნილ კანონებს და, ამავე დროს, მათი ცხოვრების წესით მაღლდებიან ამ კანონებზე. მათ უყვართ ყველა და ყველასგან დევნილი არიან“<sup>27</sup>. სწორედ ეს პარადოქსული თანხვედრა ერთსა და იმავე დროს საზოგადოებაში მიღებული წესებისადმი მორჩილებისა და პიროვნული სიყვარულით მათზე ამაღლება არის გაცილებით უფრო რადიკალური, რეალური შედეგის მომტანი, და რაც მთავარია, მშვიდობიანი რევოლუცია, რაც კი ოდესმე შესაძლებელი გამხდარა კაცობრიობის ისტორიაში. ეს არის ერთადერთი გზა საზოგადოების გაკეთილშობილებისა, შეცვალო საკუთარი გული, საკუთარი პიროვნება „თანახატქმნა“ ქრისტესთან, და ასე შეძლო მისი სიყვარულისმიერი მსხვერპლის გამეორება შენ ირგვლივ არსებულ საზოგადოებაში, რამდენადაც ეს ძალგიცს. ამრიგად, ქრისტიანობისთვის სრულიად უცხოა საზოგადოების წევრების პიროვნულ თავისუფლებაზე ზემოდან სახელმწიფო პოლიტიკითა და კანონის მაიძულებელი წესით თავს მოხვეული „სიკეთის“ გაგება. თავისუფლება თვითონ არის უზენაესი სიკეთე, რომელიც ხორციელდება მხოლოდ ხანგრძლივი სულიერი აღზრდით, რადგან, როგორც წმინდა გრიგოლ ნოსელი გვასწავლის, „სათნოება არის შიშისგან თავისუფალი და მას არ ჰყავს ბატონი; ის ირჩევს სიკეთეს ნებაყოფლობით და გაცნობიერებულად“<sup>28</sup>.

27 ეპისტოლე დიოგენეტესადმი 5, 10-11.

28 წმ. გრიგოლ ნოსელი, ადამიანის შესაქმნის შესახებ 184, 28-31.